

מורשת יעקב

גליון חודשי מתורת רבינו היעב"ץ
יו"ל לרגל נ"ר שנה להסתלקותו

שנה א: גליון א | סיון תשפ"ו

נלקטו מחזקת רבינו על כל מקצוע: תורה. משנה. הלכה ושו"ת. קבלה. מוסר ודרך ארץ. סידור. דקדוק. תולדות.

עיר האלהים
שערי שמים

הוא ספר שני ידוע בלבוש ונחמד...
אור החמה
באלטונה
Cum Privil. Majeft.

עמודי שמים. שערי שמים. מגדל עוז. לחם שמים. משנה לחם. מגילת ספר
דרושי הקשורים ליעקב. לוח ארש. קולן של סופרים על הש"ס.
תורת הקנאות. חגרת בקורת. ספר שימוש.
מטפחת סופרים. ליליים ופרחים.
שאלת יעבץ. מור וקציעה.
אם לזינה. עולם צרור.

עץ אבות:
נדפס
בליקוואד
Cum Privil. Majeft.
שנת עיון בחזקתו של היעב"ץ
ע"י משה צרוך קופמאן

ספר
מור וקציעה
הלך
סדר היום
סדר אורה וחס
באלטונה
Cum Privil. Majeft.

גאולה על ידי נשים צדקניות
כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט, ג).

בית יעקב

אמרו חז"ל (מכילתא יתרו מס' דבחדש פרשה ב - הובא ברש"י) לבית יעקב אלו הנשים באמירה רכה, 'ותגיד לבני ישראל' אלו האנשים, דברים הקשים כגידין. והעיר רבינו - א' למה הקדים הנשים לפני האנשים נגד הסדר הרגיל, ב' למה מענה רך נאמר רק לנשים. וביאר הענין, כי אמרו חז"ל שחטאו ישראל בהיותם במצרים ולא היו ראויים לגאולה, רק בשכר נשים צדקניות נגאלו. ועל זה מביא המדרש (שמו"ר א, יב) על הפסוק (שיר השירים ח, ה) תחת התפוח עוררתני, שהנשים דיברו בפה רך אל האנשים לחזק אמונתם. ומעתה מבואר הדבר יפה, שהנכון הוא להתחיל בפיוס ודברים רכים לנשים שהיו סבת הגאולה מעבודת פרך, כמו שהן עשו. ואילו לאנשים אמר דוקא בדבור קשה על הרעה שגרמו לעצמם במצרים, והוכרח להזהירם ביותר שלא יכשלו עוד גם במדבר.

וממשיך רבינו דרך מוסר: מזה נלמד להזהיר את הנשים בזמננו, כמו בשעת מתן תורה זכו לאמירה רכה ולקדימה כי הן היו סיבת גאולת מצרים, כל שכן שבגלות הזה שלא תלכנה בחקות העמים לא בגוף ולא בפרצוף פנים ולא במלבוש. יען כי האנשים ניכרים אצלם שהם ישראלים בגופו בברית בשר, ובפניו בפאותיו, ובבגדו בציצית. אבל הנשים אם ח"ו לובשות כמו הגוים אז אינן מובדלות כלל. וגאולה אחרונה תהיה כגאולה ראשונה על ידי נשים צדקניות, וכן בדין, מאחר שהאשה הראשונה גרמה קלקול העולם בעץ הדעת, כן תלוי בהן תיקון העולם.

בענין לבושי הנשים, האריך רבינו בסידורו (חלון המצרי - חודש אב), ואין הכוונה לבטל מנהג מלבושי המדינה שדירים בהם לגמרי, שהוא דבר שאין רוב ציבור יכולין לעמוד בו, ואסור לומר דבר שאינו נשמע. אבל תכלית המבוקש הוא, לעמוד נגד חומרת המוד"ע [-אופנה], שהוא כמדה בעבודה זרה ומשמשי, מאחר שאין לו היכר במלבושיו, על כן לפחות צריכים להיות ארוכין ורחבים קצת יותר מהנהוג בין הנכרים, וכל שכן להסיר המצנפת פאה נכרית מראשי האנשים ההם, קדקד שער המתהלך באשמיו, ואין צריך לומר לעקור ולהשביט דרכי הנשים השחצניות מכל וכל. וביחוד צריך לעשות גדר עכ"פ בלבישת הקטנין [-מיני בגדים] היקרים מאוד שיש בה ארבעה אבות נזיקין, איבוד ממון, מראית עין בין הנכרים, ודרכי הנכר, ושמחה יתירה בגלות, עכתו"ד.

ויש לציין לדברי המשנה ברורה (סימן תקס"ח ח) שכתב: 'ונשים המתקשטות במילוי גורמין לבד זה רעות רבות מאומות העולם המתקנאים בהם'. ובשער הציון (שם ס"ק יח) כתב: 'וידוע מה שאמר יעקב לבניו למה תתראו וכפירוש רש"י שם'. ונוסף על זה בגדי פריצות המסיתים את היצר.

ע"פ ספר הקשורים ליעקב (דרוש חלי חתם)

משפטי יעקב
גלגול
לקיים תרי"ג מצות

ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה (שמות יט, ח).

משמעות הפסוק 'כל העם' ו'כל' אשר דיבר ה' וגו' משמע שכל אחד יקיים כל המצות. ורבים מן המפרשים מתמיהים הלא אי אפשר לשום אדם בעולם לקיים כל התרי"ג מצות. וכתב רבינו לבאר ע"פ מה שכתוב בספר הגלגול, שכל מי שלא קיים איזה מצוה, נשמתו חסרה מאותו אבר הנוגע לאותה מצוה. אם כן ודאי מוכרח שיחזור ויתגלגל עד אשר יבוא בגלגול כהן ובבנין בית המקדש כדי להשלים כל איבריו, שאם לא כן ימצאו בני ישראל בעלי מומין. וע"ד זה ביאר גם בשו"ע הרב (הלכות תלמוד תורה פרק א סעיף ד) בשם חכמי האמת.

והוסיף רבינו שיתכן להמליץ על מה שכתוב בתחילת הפרשה (שם, ד) 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים', דרוצה לומר שכולם יהיה להם חלק במצות הכהונה על ידי הגלגול, ואז יתעורר ויתקדשו ע"י קיום כל התרי"ג מצות. [ועיין במשך חכמה (כאן) שתייך באופנים אחרים].

ובעיקר שיטת רבינו בדבר הגלגול, ראה במטפחת ספרים (חלק שני, פרק שמיני) בחלק ההערות על ספר אמונת חכמים להרב אביעד שר שלום באזילה, שכתב "סוד הגלגל נעלם מאוד והוא בזהר (משפטים, דף ק, א) "מאן הוא בעלמא דיכיל למללא גבורן דעביד קוב"ה הוא בעלמא תדיר, ההוא גופא קדמא דשבק לא אתאביד וקיומא להו ליה לזמנא דאתי דהא עונשיה סבל בכמה זינין, וקוב"ה הוא לא מקפח אגרא דשום בריין דברא".

ע"פ ספר תורת הקנאות (נדפס גם בספר אם לבינה מהד"ח שמות יט, ח)

הליכות יעקב

קפה במשנת רבינו [א]

טחינת קפה ביום טוב ברחיים כתב רבינו במור של קפה [coffee grinder] וקציעה (סימן

תצה), "נראה לי שמותר לטחון קאפ"ע ב"ט בריחים קטנים ידידא, חדא דהישן מפיג טעם הרבה, שלא עמד טעמו בו וריחו נמר. ועל ידי שינוי או במדוכה פשיטא לי למשרייה דומיא דדיכית מלח. ודווקא בריחים ידידא כל איש בביתו, אבל לא

בריחים גדולים קבועים שטוחנין בהן הרבה בבת אחת, לא שרינא. אין צריך לומר לחנוני המוכר לרבים לא הותר לטחון בריחים גדולים התקועים במסמרות במקום אחד, דטוחנין בהם הרבה פעם אחת. וביו"ט שני של גליות לית דחש לה, רק לחנוני אין להתיר כנ"ל גם בשני דלא ליתו לזלזולי ביה."

הנה בדבר זה כבר דן בשו"ת פנים מאירות (חלק ב סימן מד) והשיב דנראה להקל, דדומה קצת לאותן דברים שמפיגין טעם. ואף שקפה אינו מפיג טעמו כל כך מ"מ כיון דמפיג טעמו קצת, מותר. אלא שצריך לשנות קצת בדיקה זו כיון שאינו מפיג טעם לגמרי, והו"ד בשערי תשובה (סימן תקד). אבל רבינו סובר שקפה מפיג טעם הרבה ומותר אפילו בלי שינוי. אלא שכתב רבינו שאין להקל אלא ברחיים של יד, אבל ברחיים גדולים כמו של חנוני שעושים הרבה בבת אחת אין להקל. ובשערי תשובה (שם) הביא שהברכי יוסף פקפק בדברי הפנים מאירות, ושוב חזר מזה בספרו מחזיק ברכה כיון שראה דברי רבינו במו"ק להקל ברחיים של יד. ובספר חסדי דוד כתב ג"כ שמותר אך המחמיר יתברך.

וראה בביאור הלכה (סימן תקד ד"ה ואין בסוף הדיבור) שהביא דברי השע"ת הנ"ל, וז"ל, בטחינת קאו"י, אם הריחים קטן כנהוג אצל בעלי בתים בביתם ידוע שאין נכנס קאו"י לתוך המטחן רק בכדי שיעור לפעם אחת או לשני פעמים, אפשר דבזה לא גזרו חכמים, וכן הביא באמת בשע"ת וכ"כ בבגדי ישיע. ובחיי אדם

כתב דעכ"פ ע"י עכו"ם מותר אפילו בריחים רק שעכו"ם יטחון בשינוי קצת, וכתב דאם נוטל התיבה הקטנה שמקבלת הקאו"י מהטחינה נקרא שינוי, עכ"ל.

השתמשות בכלי קליית קפה לפסח בתשובה (חלק ב סימן קמז אות ה) משנת **בלי הכשר [coffee roaster]** תקכ"ט כתב תלמידו של רבינו, הרב יעקב הכהן מהנובר, שנשאל ממנו באחד אשר קלה את הקאפע באבוב שלו ולא ליבנו מקודם. והוא רצה להתיר כי אין עושים בו רק קליות מן הדגן ואין חשש חימוץ. והראה שאפילו בפסח מותר לאכול קליות כדמשמע גבי עומר וכל שוקי ירושלם מלאין מקליות, והעומר נקלה באבוב כנודע. ואף דאנן מחמירין ואיננו אוכלין קליות, מכל מקום לענין דיעבד אין לאסור הקפה. וק"ו קודם פסח שיש להקל שטבל בששים. אבל דייני העיר לא הסכימו להקל בזה ולכן שאל לרבו מה הדין. ותשובת רבינו שם (סימן קנא) שתלמידו כדין הורה ויפה אמר. והוסיף ראה מההיא דרבא שעשו קמח קליות לפירוש רש"י. ואף שהאידינא אין אוכלים קליות בפסח, מכל מקום באבוב שלהם בדיעבד בודאי המקל נשכר, והמחמיר נפסד בשמחת י"ט בחנם, עכ"ל.

שתיית קפה בפסח בדבר שתיית קפה בפסח שיש שחששו להחמיר מטעם שפולי **מחשש קטניות** קפה בכלל גזירת קטניות, כי אף קפה כותשים מן פולים אפונים [bean]. ומצינו בשאילת יעבץ תשובה אחת (חלק ב סימן ככו) משנת תקכ"ט, שתלמידו הרב יעקב הכהן מהנובר דן אודות אכילת צוקר בפסח והעיד בשם רבו [-היעבץ] שלא להרבות גזירת קטניות יותר ממה שגזרו חז"ל. ואף שרבינו כתב שלא נשאר בידו העתק התשובה שהשיב לתלמידו, מכל מקום הוא מעתיק לשון תלמידו בתשובות אלו. וז"ל, אך קאפע שותים כעת הואיל וידעו שהמנהג בטעות היה, שהרבנים הקודמים וגם בני הקהלה [-הנובר] האמינו שהוא מן קטניות, אבל עכשיו שרבים מהם ראו אותו בגנות ופרסד השרים שהוא אילן גדול בטלו הדבר ולית דחש לה, עכ"ל.

ע"פ ספרי מור וקציעה ושאילת יעבץ

בחלק ב' נביא דברי רבינו אודות שתיית קפה בבית הגוי, ביטול עכו"ם בקפה, וחשש תערובת איסור.

משנת יעקב נדבת כלים יקרים לבית ה'

העשירים מביאים בכוריהם בקלחות של כסף ושל זהב, והעניים מביאין אותם בסלי וצרים של ערבה קלופה, והסלים והכפורים נתנין לכהנים (ביכורים פרק ג משנה ח).

הידור מצוה כתב הרע"ב שרק סלי עניים ניתנים לכהנים ואילו קלחות של **אצל העשירים** עשירים מחזירים להן, מכאן אמרו 'בתר עניא אזלא עניותא'. ובתוס' יו"ט הקשה דא"כ העניים מתביישים, ולמה לא תקנו כדרך שתקנו בעוד מקומות כגון בבית האבל שעשירים ועניים מביאים בשוה בסלי נצרים.

בספר לחם שמים של רבינו [שבהרבה מקומות מטרת היעבץ להציל את הרע"ב מהשגותיו של התי"ט, וז"ל, ולא ידענא מאי קשיא ליה [-להתי"ט], א"כ לא יהא העשיר רשאי להתנאות במצוה ולהוסיף בהידור כפי כבוד עושרו, מפני העני שאינו יכול לעשות כמותו, ע"כ. וגם מבית האבל לא דמי, ששם הוא דבר הרשות ואין מצוה בסל, אבל כאן שהוא מצוה אין כאן בושה שניתן לכהן, ואדרבה שבח הוא לעניים שהכהנים זוכים גם בסליהם.

ומדברי רבינו נלמד כאשר עושה העשיר דבר מצוה לשם שמים בהידור, אין זה חסרון מה שהעניים נראים כמתביישים. אבל כשהוא דבר רשות ודאי אין להם לעשות דבר שיתביישו העניים. אמנם הכל כפי הענין.

המנדבים תכשיטים לבית המדרש ואין מסלקים רשותם שעשירים היו לוקחים הכסף והזהב לביתם ולא היו מנדבים אותו למקדש. וז"ל, וממשנתנו נלמוד זכות על אותן אנשים המתנאים במצות לעטר הס"ת בכתר של כסף וזהב ולקשטו בכל מיני תכשיטין יקרים, ואינן מוסרין אותן לצבור אלא מחזיקין אותם לעצמן, אע"פ שמביאין אותן עם הס"ת לבה"כ לקרות בו בצבור לכבוד ה' בתורה לעתים מזומנים, בשבתות בחגים ובמועדים, אבל אין מסלקין רשותן מהן, כדי שכשיצטרכו להן למכור שיוכלו ליהנות מן המעות, ואין להקפיד עליהן ולמנען מזה מאחר שיש כבוד שמים בדבר, שהכל ברא לכבודו, כל פעל ה' למענהו ולקלוסו, לו הכסף והזהב, ומידו נותנין לו לתת כבוד לשמו לשון הוד והדר לתורתנו הקדושה, רק אין כל אדם זוכה לוותר דברים גדולים להקדישן לחלוטין כי אם לפי שעה, כך היא המדה ברוב בני אדם, בגלות המר הלז בפרטות, שאין עשירים מצויין בינינו, עכ"ל.

מדברי רבינו נלמד שיש פתח לאלו המנדבים לזמן מסוים ושוב לוקחים הכסף וזהב עמהם. וראה בשו"ע סימן קנג (סעיף יח) שכבר דנו הפוסקים בדומה לענין זה. ובמג"א (שם) כתב שדעת המנדב מן הסתם שלא לסלק רשותו מן התכשיטין, והוא דבריו במשנה ברורה שם. אולם בערוך השלחן כתב שהיום נשתנה הדבר והכל מנדבים לחלוטין, ואינו דומה לזמנו של המג"א. וראה גם בשו"ת חלקת יעקב (א"ח סימן מג) שהאר"ק בענין זה. ועכ"פ מדברי רבינו לומדים קצת 'רמז' ממשנה זו.

ע"פ ספרי לחם שמים ומשנה לחם

תהא עמל, רצונו לומר 'עם' עסק התורה תעמול, בהתהלך תנחה אותך. ועוד ע"פ האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער הנהגת הלמוד), שהיה יגע בהלכה ומקשה בכח עד שמזיע. זהו ובתורה עצמה תהא עמל, בתנועת איבריך בחמום. והוסיף רבינו וז"ל, ובלבד שלא ינהוג בשגעון כדרך אלה המשתגעים בשיבות הללו, אף על פי שיש להם סמך ברעיא מהימנא (חלק ג, צח, א) שמדמה התלמיד חכמים לאלים המנגחים, הוא על דרך שאמרו (ברכות סג, א) גדיים נעשו תיישים בעלי קרנים, עכ"ל.

ע"פ ספר עץ אבות על פרקי אבות

דרך יעקב

כָּךְ הִיא דִּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכֵל, וְכו' וּבְתוֹרָה אֲתָה עֹמֵל (פרק קנין תורה, משנה ד).

הקשה רבינו, מה הוסיף התנא במלים 'ובתורה אתה עמל', הרי כבר אמר כך היא דרכה של תורה וכו', ומפורש שאנו עוסקים במי שעמל בתורה. אלא רצה התנא לומר, שאפשר לקיים כפשוטו עמל הגוף גם כשהוא לומד, כי הכונה שהולך בדרך לשמור הבריאות ועם זאת הוא לומד דרך הלכות. ורמז לזה התנא באמרו ובתורה

המנהג הישן אצל האשכנזים היה לקרוא אקדמות אחר שקראו פסוק ראשון. כן כתב הלבוש (סימן תצד) וכן משמע במג"א (סימן קמו). ה"ט"ז (סימן תצד) עורר על מנהג זה שאינו ראוי לעשות כן להפסיק באמצע הקריאה. לעומת זה אבי-זקנו של רבינו, הרב אפרים הכהן בעמח"ס שערי אפרים (סימן י), יישב קושיות ה"ט"ז והליץ בעד המנהג הישן. אחריו נמשכו עוד פוסקים (ראה אליה רבה וחק יעקב) וכתבו שאין לשנות המנהג כי יש על מה לסמוך. מנהג זה היה כואב לרבינו מאוד להפסיק באמצע קריאת התורה, ואף למר אבי זקנו לא נשא פנים בהוראה זו, והעיד שאביו החכם צבי גם כן לא נהג בזה כדעת זקנו. וז"ל רבינו: "והאומרים פיוט אקדמות יאמרוהו קודם שמברך הכהן, כך הנהיגו גדולי הדורות. חס ושלום להפסיק בו תוך קריאת התורה אין זה צריך לפנים. ולא

ילפינו ממקלקלתא, אע"ג דמר אבא רבה הגאון החסיד בעל שער אפרים בתשובה דחיק טובא וניחא ליה למשכוני נפשיה אהך מנהגא, מאן יהיב לן מעפריה ומלינן עיינין, איברא לא חזינא לאבי מורי הגאון חסידא קדישא דעביד הכי".

עוד כתב רבינו שאפילו אם נאמרים הפיוטים באמצע התפילה, ברור שהמחברי הפיוטים נתכונו לכך. אבל המחבר שתיקן אקדמות לא עלה על דעתו להפסיק בו בתוך קריאת התורה. רק שהדורות הבאים חשבו להגדיל כבודו בכך להראות חשיבות הפיוט, אבל עיקר כבוד שמים הוא בודאי שלא להפסיק.

יצוין שהתנגדותו של רבינו עשתה פרי. החתם סופר בהגהותיו ציין לדברי רבינו כאן וכתב שהוא המנהג "היותר נכון", וראה בשער הציון (סימן תצד ס"ק ב) שכתב: "עיי"ט ופרי מגדים, וכן הסכים ר' יעקב עמדין בסידורו, וצווח ככרוכיא על העושים היפך זה".

ע"פ סידור 'שערי שמים', שער המזרח לחודש סיון

קול יעקב

מנהג קריאת הדברות בטעם עליון

ספר שערי תפילה לר' זלמן הענא בשנת תפ"ה יצא **[המכונה רז"ה] ומלחמת רבינו עמו** לאור ספר 'שערי תפילה' מאת המדקדק ר' שלמה זלמן הענא [רז"ה], בו עשה כמה שינויים וחיידושים בסידור התפילה ובחלקן אף שינה מן המסורת. יצוין שכמה תלמידי חכמים הלכו בעקבותיו, ועד היום הרבה משינויו נכנסו בסידורים שלנו, וראה בסידור אזור אליהו שהחזיר עטרה ליושנה כנוסח שהיה לפני שהרז"ה עשה תיקוניו. אולם רבינו יצא למלחמה נגד ה'מחדש' והקדיש ספר מיוחד ששמו יקבנו 'לוח ארש', להשיב על דבריו.

טעם שלא הדפיס בהקדמה לספר עץ אבות כתב רבינו וז"ל, מה שבארתי **רבינו את ספרו תיכף** בארוכה במקום אחר להוציא מדעתו של המתדקדק הידוע בזמננו, אשר בעבור הכנסתי את עצמי במלאכת דקדוק ספרינו הקדושים הללו, בראותי שהתחיל להשמיע חדשות, דבר אדוני האר"ש (לפי דעתו) קשות, וחברתי מאז ספר לוח ארש לציין ולצור על לוח ארש לא מטהרה, על דבריו החדשים אנו בושים, ועדיין לא עלתה בידי להוציא חבור זה לאור הדפוס, אם מחמת דין קדימה שיש למלאכת הקודש בעצם מזאת המקרית וכו', גם כדי שלא להתגדר במלאכה זו שאינה מאומנותי העצמית רק טפל ודרך ארעי, מאחר שאינה כל כך חובה כידיעת התורה בשמירתה באומנותיה ויסודותיה וקיום מצותיה, לפיכך הנחתיה מן הצד בקרן זוית עד בוא עתה בעזרש"ת אחר צאת לפועל ההכרחי יותר. ונסתפקתי במועט גרידא בלבד בשנים שלשה גרגרים בראש אמיר בספר לחם שמים חלק א', להודיע שאין לסמוך על המדקדק בדקדוקי עניות, עכ"ל.

חיידוש הרז"ה לענין בסוף שערי תפילה (סימן שכה) האריך רז"ה בתמיה על **קריאת טעם תחתון ועליון** מנהג העולם שקוראים עשרת הדברות 'בטעם עליון', כלומר בנגינה אחרת. עוד הקשה, איך מותר לעשות כן, הלא קי"ל "כל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן", וכיון שכתוב בתורה ע"ד משל לא תרצח לא תנאף לא תגנוב ולא תענה כפסוק אחד, איך מותר להפסיק אחר 'לא תרצח' ואחר 'לא תנאף' כאילו הוא סוף פסוק. ואחר שהאריך בקושיות, רוצה לחדש שלעולם קוראים בטעם תחתון וזהו ה'קרי', ואילו 'טעם עליון' הוא ענין 'כתיב' ולא קרי, ו'טעם עליון' הוא כביכול מה שדיבר הקב"ה למשה. אבל משה לישראל ציוה את הפסוקים כמו שהם לפנינו, ואנו קוראים לעולם כשאר פסוקים רגילים בטעם התחתון. ולדעתו יש לשנות מנהג העולם, ולא לקרא בטעם עליון אפילו בחג השבועות.

השגת רבינו על הרז"ה רבינו חרה אפו על המחדש הזה לחלוק על מנהג ישראל ועל רבים מגדולי ישראל, כמו בעל האור תורה, בעל שו"ת משאת בנימין, מהר"י אבן חביב, החזקוני פרשת יתרו, והו"ד במגן אברהם (סימן תצד בהקדמה), שכולם כאחד ענו שיש לקרוא בשבועות בטעם העליון. ובסוף ספר לוח ארש (סימן תסב) ערך רבינו תשובה ארוכה לחלוק על כל תשובתו של רז"ה, וכעת נדפס גם בשאלית יעבץ חלק ג'. נכתוב קצת מתמצית דבריו.

ב' טעמים לקריאת בתחילה דן רבינו בשם 'עליון' וז"ל, ומה שנתקשה סתם מקשן **שם 'עליון'** הלוזה בטעם קריאת שמות שני מיני טעמים הללו שבעשרת הדברות, שהאחד שקורין בצבור נקרא בשם טעם העליון והאחר שמו טעם התחתון. גם זה פשוט ונדוע מעצמו, שהעליון הוא **מנגינות גבוהות וקולות חזקות**, לא כן התחתון שהוא **נגון נמוך וקולו לא ישמע**. וגם אותן הטעמים שנגינתם בהרמת קול הונחו כמו כן על גבי האותיות ממעל להם, כמו זרקא פזר זקף גדול קדמא ואזלא [והמה גם מלכים נקראים אצל בעלי הדקדוק, ומקומם ממעל לאות על דרך ונתנן עליון והיית למעלה], שבהם הקורא מרים בכח קולו, והטעמים האחרים שאין בהם משיכת הניגון למעלה הונחו **תחת** האותיות מלמטה, עכ"ל.

סיוע לענין השם רבינו כדרכו הביא סיוע לדבריו מעניני קבלה. וכאן פנה אל **'טעם עליון' בזהר** ספר הזהר בג' מקומות בפרשת בלק, על דרך "על פי שלשה עדים" יקום דבר. בדף קצא, ב כתב הזהר "זקיף טעמא לעילא", כלומר הזקף נקרא טעם עליון שהוא למעלה מן האות וגם מרים בקולו. ובדף רה, ב איתא "פתח ההוא ינוקא ואמר אבינו מת במדבר וגו', אבינו **הוא טעמא לעילא** אריך מלה ומשיך לה. ורוצה לומר, הניגון על אבינו בפרשת פינחס שאמרנו בנות צלפחד 'אבינו' מת במדבר, הוא בזרקא וממשיך הטעם. עוד הביא מתקוני זוהר חדש (דף כג, א) וממדרש זוהר איכה (דף יב), "ותרא האשה" (בראשית ג, ו) (שכתוב בחטא עץ הדעת בפרשת בראשית) בטעם סגי ותקיף [-טעם גבוה וחזק], והוא ה'פזר' שהוא טעם עליון מונח על האות מלמעלה ונמשך בנגינה קול רם.

ובסיום דבריו כתב רבינו, "ומכאן ראינו גמורה למנהג אשכנזים אבותינו ז"ל בנגינת הטעמים ומשיכתם בקול, כי קדומה היא. עלתה להם מבבל ומארץ ישראל נמשכה, קולה ערב ויפה מאד משל ספרדים שאינם מבדילים בהם בנגון ובקול להשמיע ולהכיר בין טעם לחברו".

ע"פ ספר לוח ארש, השגות על ספר שערי תפילה לר"ה הענא

מוסר יעקב

מנהג הבאת הילד להרב בחג השבועות

רבינו בסידורו הביא כל הסדר של הרוקח (הלכות שבועות סימן רצו). אודות מנהג אבותינו שמושיבין התינוקות ללמוד בשבועות, לפי שניתנה בו תורה. וסיים הרוקח **ואל ישנה אדם מן המנהג**. על זה תמה רבינו על מנהג העולם שאין מדקדקין בכל זה וז"ל, הרואה דברים הללו הלא יכיר מדוע הצליחו הראשונים בלמוד תורתן, שכל מעשיהם לשם שמים בלב שלם בהשגחה גדולה ובכונה עצומה ובדקדוק עצום ורב למען יגדלו בניהם בתורה התמימה, ילכו בדרכי ה' גם יעשו פרי ביראת ה', לכן גדלו והצליחו ועשו פרי למעלה

קרובה לרוח הקודש. ומעתה לא יפלא בעיינינו מדוע אין אחד מאלף עכשיו יוצא להוראה אף על גב דכולהו תנויי בנזיקין ומתנו בעוקצין תליסר מתיתבתא, וכו', כי כל למודם בעו"ה רק להתפאר ולהתגדר לא לשם שמים לידע לשמור ולעשות ולקיים וכו'. ואף אם **מנהג אכילת העוגה שכתובים עליה פסוקים ושמות יש להרהר אחריו** [הערה: ראה מה שכתב רבינו במור וקציעה סימן ש"מ] והיכא דנהוג נהוג, אבל כל מה שכתוב ברוקח לפני זה נראה טוב וישר והגון מאד, ואיך נהיתה כזאת לעקור דבר נאה ויפה כזה בלי טעם, עכ"ל.

ע"פ ספר מגדל עז (ברכת גבעון, תעלה א, הכנסה לבית המלמוד)

Prior to the 1700s, India was the world's primary diamond source. In the 1720's, gold miners in Brazil discovered "crystals" and set off the "diamond rush." For the next century, Brazil was the world's largest supplier of diamonds. In Megillas Sefer, Rav Yaakov Emden discusses the early days of the diamond discovery and how he was supported through it for over a decade. Rav Emden arrived in Amsterdam in 1729 and stayed at the home of Rav Zalman Nordan.

"While I was in the household of Rav Zalman Nordan, my business dealings declined, and nothing remained by which I could support myself. Much of the merchandise I bought lay in the attic where it was subject to mold, and the rest was sold at a great loss.

But Hashem put it into the hearts of the two brothers, Reb Leib and Reb Reuven Norden, to deal kindly with me. For several years they supported me financially of their own accord. They did much *chesed* and *tzedakah* with the community, but no one knew how they had amassed their wealth. I will tell you their secret.

A mine of precious stones had been discovered in the land of Brazil. Brazil is a source of silver and gold, but now an abundance of diamond stones were found there as well. We in Western Europe had never had diamonds, except those from India.

For several years the matter remained secret, and the merchant sailors coming from Portugal brought the new precious stones to England secretly. They did not publicize the newly-discovered

diamond mine, out of fear that the merchants would not treat them as genuine diamonds, since they came from an unknown source. Moreover, those diamonds were not as large or as fine as those from India. Accordingly, the Portuguese men who discovered the mine acted wisely and kept the matter shrouded in deepest secrecy. They clandestinely entrusted a quantity of the stones to the sailors.

When they arrived in London, the merchant sailors revealed their secret to the two sons of Rav Zalman Nordan [Reb Leib and Reb Reuven], who were engaged in the gold trade. From this trade they had already begun to grow wealthy and the sailors knew them because they were accustomed to buying gold from them. The brothers took the new precious stones, tested them successfully, and Hashem sent them abundant blessings through them. These men became exceedingly wealthy, but without attracting attention. They sold their diamonds quickly as though they were from India, and no one discovered their secret. The brothers entered into a long-term agreement with the Portuguese sailors, and they kept faith with one another for many years.

Thus, the Norden household grew and became wealthy. Although they were recognized as rich men, no one imagined even a quarter of the wealth they had attained. Although the trade spread and became publicized, and eventually all merchants began to deal with it, they retained an advantage with those who first brought that merchandise, and they continued in this trade for many years. The profits of the other merchants were insignificant in comparison to their wealth. With their help I was supported for many years."

Very few letters written in the Gra's handwriting exist today. However, in the year 1928 the *sefer Kisvei haGeonim* (compiled by Rav Tzvi Horowitz), a collection of letters from the eighteenth century, was printed. The first letter in the *sefer* was written by Rav Yissachar Ber of Vilna (the brother of the Gra) to Rav Shaul Lowenstam (known as Rav Shaul of Amsterdam and author of *Binyan Ariel*). Rav Shaul was the son of Rav Aryeh Leib Amsterdam and a nephew of Rav Yaakov Emden. The letter was written on *erev Sukkos* 5536 (1775). Rav Yissachar Ber wrote that he wished to obtain *sefarim* on *Kabbalah* that were available in Amsterdam. It seems that some of the *sefarim* were for the Gra as well. Among the *sefarim* he wanted were: *Pirkei Heichalos*, *Peirushim* on the *Zohar* by Rav Moshe Cordovero (the Ramak), and the *sefer Hamiddos* by Aristotle.

Professor Shnayer Leiman points to the postscript of the letter, which the Gra added in his own handwriting: "I too send warm greetings to my beloved relative, the Rabbi and great Gaon [Rav Shaul]. His beautiful and praiseworthy name is known at all

public gates where Torah is taught; all render honor to his name, our Teacher and Rabbi Rav Shaul, may his lamp glow. Special warm greetings to your 'elderly' uncle—'elderly' means one who has acquired wisdom and understanding of Torah; wisdom rests with the elderly. All render honor to his name, the honorable

Teacher and Rabbi, Rav Yaakov, may his lamp glow. May Hashem grant him length of days and years blessed with good and pleasantness."

Since the time of the *machlokes* between Rav Yaakov Emden and Rav Yonasan Eibenschutz, some have been skeptical with regard to the Gra's attitude toward Rav Yaakov Emden. In a letter to Rav Yonasan, the Gra wrote that "a *sefer Torah* is suffering," implying that he felt that Rav Yaakov Emden was wrong to cause Rav Yonasan pain. However, this letter serves to quell the rumors. Had the Gra had any ill feelings toward Rav Yaakov Emden, he would not have gone out of his way to mention him, let alone shower him with praise.

Interestingly, there are many similarities between the Gra and Rav Yaakov Emden's approach to various topics. This will be addressed in a future article.

Rav Shaul of Amsterdam